
Antanas Smetona

Sutrumpinimų klausimu

Dirbdami su elektroninėmis kai kurių žodynų versijomis („Lietvių–norvegų kalbų žodynu“, lietuviškaja dvikalbių žodynų baze, elektroniniu DŽ, naujaisiais terminų žodynais ir kt.) atkreipėme dėmesį į sutrumpinimų pateikimą. Tai iš pirmo žvilgsnio atrodo paprastas ir nereikšmingas dalykas, tačiau žvelgiant į ateities darbus ši smulkmena gali labai apkartinti tiriamajį darbą. Teatras prasideda nuo drabužinės, o žodinas – nuo... sutrumpinimų. Šiuo metu mėginama kompiuterizuoti LKŽ, kuriame sutrumpinimų ypač daug (apie 1200), todėl šiame straipsnelyje remsimės būtent LKŽ duomenimis.

Problemos esmė

Popierinių žodynų sutrumpinimų paskirtis visiems suprantama: kuo trumpiau, taupant vietą pateikti visokeriopą, dažnai pasikartojančią informaciją apie žodyne teikiamus žodžius, réikšmes, pavyzdžius. Kai sutrumpinimų prieškilia daug, jiems sudaryti išnaudojamos įvairios šriftų formatavimo priemonės – vartoja- mos didžiosios ir mažosios raidės, didesnis arba mažesnis, pasviras arba pasto- rintas šriftas ir pan. Naudojimasis jais irgi labai paprastas: pagal abécéle susirandamas reikiamas žodis arba sakiny, o šalia jo pamatoma papildoma in- formacija – gramatinis parametras, šaltinis, vietovė ir pan. Tai iprasta, laiko patikrinta ir abejonių nekelianti popierinių žodynų rašymo ir naudojimo praktika.

Elektroniniai žodynai rengiami kiek kitaip. Svarbiausias elektroninio žodyno skirtumas nuo popierinio – tiesiog milžiniškos duomenų paieškős, atrankos ir rūšiavimo galimybės. Sutrumpinimas šiame kontekste įgyja vieną papildomą, tačiau esminę funkciją, kurios neturi popierinis žodinas, – tampa duomenų atrankos raktažodžiu. Elektroniniame žodyne žodžių galime ieškoti ne tik pagal abécéle, bet ir pagal gramatinį rodiklį, šaltinį, vietovę, kirčiuotę ir visus kitus parametrus, kurie užšifruoti sutrumpinimuose. Pagrindinis bruožas, kuriuo turėtų pasižymėti sutrumpinimas-raktažodis, – unikalumas. Nepaisant parodokso, savora „unikalumas“, kaip ir visos kitos, irgi yra reliatyvi. Popierinis žodinas pritaikytas žmogaus protui ir akiai. Tai tobuli įrankiai, kurie lape arba kompiuterio ekrane (norime atkreipti dėmesį: žiūréjimas į kompiuterio ekraną dar nereiškia, kad matomas elektroninis žodinas) puikiai atskirtų, pavyzdžiu, sutrumpinimus *ant*, *Ant* ir niekada nesupainiotų jų su *ant-*, *anta-*, *ant* ir *vanta*. Deja, kompiuteriui tam tikromis sąlygomis visos šių raïdžių kombinacijos gali

pasirodyti absoliučiai identiškos, vadinasi, tikslingai duomenų atrankai visiškai bergždžios. Štai kodėl bet koki popierinio žodyno kompiuterizavimą tiesiog būtina pradėti nuo sutrumpinimų sistemos peržiūros, atsižvelgiant į tai, kad kai kurios kompiuterių sistemos paieškės užklausose neskiria didžiųjų ir mažujų raïdžių, skirtinį šriftų formatų, žodžio ribų ir pan.

Sutrumpinimai „Lietuvių kalbos žodyne“

Kiek mums žinoma, sutrumpinimai LKŽ kompiuterinėje versijoje lieka tokie pat kaip ir popieriniame žodyne. Pažvelkime, ką tai duos. Pradékime nuo ypač ydingų vienaraidžių: ž., s., d. Didžiosiomis raïdėmis parašyti irgi nelabai ką keičia: Š, K. Jei nėra taško, šių sutrumpinimų automatiškai negalima ieškoti, nes bus randamos ir visos raidės, esančios žodžiuose. Be to, ir tašką įtraukę į paieškų tikslį rezultatų negausime. Kai kuriuose žodynuose (pavyzdžiu, DŽ) antraštinis žodis straipsneliuose trumpinamas – rašoma pirmoji raïdė su tašku. Kad būtų vaizdingiau, pateiksime paieškos pavyzdį: tarkime, reikia atrinkti visas žodyne esančias žemaitybes, pažymetas ž. (su tašku). Pateikę tokio formato užklausą, šalia žemaitybių gausime ir tolkius pavyzdžius: Grž., NdŽ., didysis Ž. Amerikos dubuo (dubuo), botaniko Ž. Žilbero duomenimis (slyva), daržininkystės ir ž. ū. mokyklų (želdykla) ir t. t. Čia gudravimas su tarpeliais prie sutrumpinimus ir po jų nieko nepadeda, nes sutrumpinimai gali būti straipsnelio gale, skliausteliuose, kabutėse ir pan. Vienaraidžių sutrumpinimų painiavą ypač padidino asmenvardžių sutrumpinimai, kai vardo pirmoji raïdė su tašku vėlesniuose tomuose visiškai nepamatuotai buvo pradėta rašyti skyrium nuo pavardės sutrumpinimo – pirmoji vardo raïdė su tašku kompiuteriui suprantama kaip savarankiškas trumpinys. Vadinas, panorė iš žodyno gauti tik A. Juškos pavyzdžius (užklausa – J.), būtinai kartu gausime ir J. Dov, ir J. Jabl, ir dar nežinia kiek kitų. Apskritai tokį pavardžių trumpinimo nevienodumą galima pateisinti kelių kalbininkų kartų rašymu, tačiau kai paskutiniame tome viename puslapyje randame B. Radz (su tarpeliu) ir A.Rūt (be tarpelio) – komentuoti tikrai keblu.

Nors nevieneraidžiai, bet labai panašūs sutrumpinimai irgi yra trūkumas: žr. – Žr. Sutrumpinimas Žr dažniausiai rašomas saknio gale, vadinas, baigiamas tašku. Turint galvoje, kad ne visada galima kompiuteriui nurodyti skirti didžiasias ir mažiasias raidės (ypač interneto erdvėje), gali nutikti taip, kad pavyzdžių iš Žarénų automatiškai išrinkti iš žodyno nebus galima. Dėl tų pačių priežasčių reikėtų peržiūrėti ir kitus sutrumpinimus: tr. – Tr, nj. – Nj. Šiuos sutrumpinimus suvienodina saknio pabaigos taškas, tačiau yra apskritai besiskiriančių tik didžiaja ir mažaja raide: Kz – KZ, mit. – Mit., Lc – LC.

Dar viena didelė problema – vienas sutrumpinimas yra kito sutrumpinimo dalis: TŽ ir TŽŽ. Visada TŽ paieška apims ir TŽŽ. Aišku, šiuo atveju galima sugudrauti ir pirmiau iš ieškomų straipsnių aibės pašalinti visus, kuriuose yra TŽŽ, o tik paskui ieškoti TŽ, tačiau jei viename straipsnelyje bus abu sutrum-

pinimai, tai ir vėl iškraipys paieškos rezultatą. Tuo pačiu pagrindu reikėtų pertvarkyti sutrumpinimus *Žem* ir *Žeml*, *Vv* ir *Vvr*, *Vdk* ir *Vdkt* ir t. t.

Sutrumpinimai *A*, *Ant*, *I*, *Kur*, *Iš* paprasčiausiai sutampa su sakiniuose esamais žodžiais, kurie ir šiaip gali būti parašyti didžiaja raide. Tokių sutrumpinimų elektroniniuose žodynose apskritai negali būti.

Ir visiškai neleistinas dalykas – kartais pasitaikantys net absoliučiai vienodi sutrumpinimai (aišku, tai susiję su žodyno šimtamečių rašymu, tačiau jei dabar pavyks perleisti elektroninę versiją bent per dvidešimt metų, tikrai nederėtų palikti tokį nesusipratimą): *Rd* – *Radviliškis*, *Rd* – *Raudos (biblija...)*, *B* – *Brodovskis*; *B* – *Baltistica* (čia dar prisiminkime *B. Radz.* – ir paieška pagal rakažodį *B* pasidaro visai beprasmiška.)

Baigdamis norėtume parodyti, kokioms naudos galima gauti iš deramai sutvarkyto elektroninio žodyno. Pavyzdžiui, LKŽ su sutrumpinimu *Ds* pateikiama per 13 000 pavyzdžių – tai reiškia, kad iš elektroninio žodyno per pusvalandį bus galima gauti tiek mėdžiagos, kad išeitų visai neprastas Dusetų termės žodynėlis.

Išvados:

1. Elektroniniuose žodynose sutrumpinimai turėtų būti ne trumpesni kaip trijų raštų.
2. Jų fonetinė išraiška turėtų nesutapti su atskirais žodžiais, žodžių dalimis ir junginiais.
3. Neleistina sutrumpinimų skirtybių grįsti šriftų formato skirtybėmis.
4. Neleistini sutampantys, bet skirtinę informaciją reiškiantys sutrumpinimai.
5. Sutrumpinimuose negalima vardo pirmosios raštės rašyti skyrium nuo pardės (ir apskritai sutrumpinimuose nepageidautini tarpeliai).
6. Netikslingas antraštinių žodžių trumpinimas straipsneliuose.
7. Dabar puiki proga pertvarkyti LKŽ – svarbiausio lietuvių kalbotyros veikalų – sutrumpinimų sistemą ir paversti ją veiksmingos paieškos sistemos dalimi.

Žodžiai iš Žodyno

*Kad taū pavadiñs angelu,
tai būsi angelu, kad pavadiñs
velniu, ir būsi velnias
Taurāgnai*

*Vadink mane vilku, tik duok
man ērelj Armōniškės*

*Nors puodu vadykit, tik ant žarijų
nestatykit Rudniä*

*Jei merga graži, i vařdas gražus
Endriejāvas*

*Mergos pavardę véjas pūste nupus
Stirknai*